

ABDÜSSELAM: ARAP BAHARI’NIN MİRASI: BİR ÇIKIŞ MÜMKÜN MÜ?

Refik Abdüsselam

1967 yılında doğdu. Fas’taki 5. Muhammed Üniversitesinden felsefe lisansı ile mezun olmuştur. 2003 yılında ise Westminster Üniversitesinden siyaset ve uluslararası ilişkiler alanında sürdürdüğü doktora eğitimi tamamlamıştır. Oxford İslami Çalışmalar Merkezinde misafir araştırmacı olarak bulunmuş, El Cezire Araştırmalar Merkezinde ise kıdemli araştırmacı olarak çalışmıştır. Ennahda Hareketinin de bir üyesi olan Refik Abdesselam, eski Başbakan Hamadi Jebali’nin koalisyon hükümetinde 2011-2013 yılları arasında dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır.

Öncelikle röportaj yapmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. İlk sorum şu: Arap Baharı neden Tunus'ta, Ortadoğu'daki diğer ülkelerden farklı gelişti?

Diğer ülkelere kıyasla Tunus'un, Arap Baharı sırasında demokratikleşme sürecini başarıyla gerçekleştirdiği oldukça açıktır. Bu başarının üç sebebi vardır: Birincisi Tunus halkı homojen bir bütündür, yani etnik veya dinî sebeplerden dolayı bölünmemiştir; daha öz bir ifadeyle farklı kesimler arasında bölünmeler yoktur. İkinci neden ise diğer ülkelere kıyasla Tunus'ta sosyal hayatta askeri müdahale tarihinin veya halk korkusunun olmamasıdır; aksi bir durum söz konusu olsaydı, siyasi kriz yaşanırken siyasi aktörler arasında ilişki kurulamaz ve uzlaşma sağlanamazdı. Üçüncü neden, siyasi aktörlerin, özellikle de demokratikleşme sürecinin başarılmasını sağlayan en-Nehda Partisi'nin, mantıklı davranmış olmasıdır. Zira bu aşamaya sorunun muhatabı olan farklı kesimleri arasında uzlaşmaya varılarak, seçimlerin meşruluğu ile oybirliğinin meşruluğunu bir araya getirilerek gelindi; yani Tunus demokrasisi sadece kitapta yazılanlara değil, anlaşmalar ve uzlaşmalara da bağlıdır.

Evet. Güzel örneklerden diğeri ise Mısır'daki durum-

du. Başlarda Mısır'da da demokrasiye geçiş süreci başlamıştı. Hem Mısır halkı hem de Mısır siyasetini takip edenler demokrasinin geleceğine olumlu gözle bakıyorlardı. Fakat sonra her şey değişti ve askerî yönetimle demokrasi yok edildi. Sizce bu başarısızlığın arkasında yatan sebep neydi?

Bu başarısızlığın esas sebebi, Mısır tarihindeki askerî müdahalelerdir. Bu sürecin başlangıcı on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanır. Mısır modern tarihinin yaralarına denk gelen Kavalalı Mehmed Ali Paşa (ö. 1849) zamanında asker, Mısır'daki siyasi yaşamda ve toplumun oluşmasında rol oynamaya başlamıştır. Diğer bir sebep ise siyasi güçler arasındaki kutuplaşmadır. Farklı siyasi partiler, sivil toplum üyeleri veya toplumun diğer kesimleri, Mübarek yönetimi karşısında bir araya gelse de, bu yönetim sona erdiğinde, yeni demokratikleşme sürecini başlatmak için birlikte hareket etmeyi başaramadılar. Bu sürecin devamında farklı siyasi partiler arasındaki kutuplaşma ve bölünmeler, Mısır'daki durumu zorlaştırdı; askere de müdahale etme ve demokratik süreci durdurma fırsatı vermiş oldu.

Demokrasiye geçiş için bir umut olarak başlayan Arap Baharı'ndan en kötü etkilenen ülke Suriye oldu.

Bugün gelineen noktada Suriye, demokrasinin uzağında iç savaşıla boğuşan başarısız bir devlet haline gelmiştir. Sizce neden en kötü etkilenen ülke, Suriye oldu ve gelecekte Suriye için umut var mı?

Suriye'deki durumun iki etmeni vardır: Birincisi, Suriye krizinin, demokratikleşme ve Suriye halkının bağımsızlık isteklerinden doğan yerel, siyasi sorunlardan uluslararası güçlerin ve bölgedeki aktörlerin siyasi hesaplarının olduğu bir müdahaleye dönüşmesidir; daha kısa bir ifadeyle iç ve dış müdahalelerdir. Bu bağlamda bölgesel aktörler, Suriye'deki soruna dâhil olarak durumu daha da zorlaştırıyorlar. İkinci etmen ise Suriye halkındaki bölünmedir. Bu bölünmenin merkezinde yer alan Suriye'deki rejim, mezhep farklılıkları kartını oynayarak Sünni Müslüman çoğunlukla zıt düşmüş ve durumu kendi kendilerine karmaşıktırmışlardır. Neticede rejimin bu kartı oynamasının sonucudur ki, despot ve diktatör bir rejim karşısında birliktelik sağlanamamıştır. Böylece rejim, Suriye halkındaki kutuplaşmayı artırmıştır. Bence sorun, Suriye'deki yönetimin, meselelerin oturup konuşarak çözülmesine ya da uzlaşmaya açık olmamasıdır. Ancak sorunların çözülmesi için bunun yapılması gerekiyor. Dolayısıyla ya iç savaş

devam edecek ya da tüm aktörler kaybedecek... Bu iç savaşta kazanan taraf yok. Diğer bir seçenek ise güç kullanımından vazgeçilmesi üzerine tartışarak uzlaşmaya varmaya çalışmaktır. Rejimin mevcut durumu tam anlamıyla kontrol edebilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Yapılacak en iyi şey Türkiye, Suudi Arabistan, İran ve Rusya gibi bölgedeki farklı siyasi aktörler arasında uzlaşmaya gidilmesidir.

Uzlaşmadan bahsettiniz. Belki de Tunus'ta olaylar bu şekilde geliştiği içindir. Konu Suriye olduğunda –uzlaşma imkânı olsa da– uzlaşmak imkânsız gibi duruyor. Fakat ülke içindeki (yerel) aktörler de bu tarz bir uzlaşmaya gitme konusunda istekli değiller. Peki, sizce Suriye'nin Türkiye, Suudi Arabistan, İran ve Rusya gibi dış destekçileri uzlaşmaya gidilme konusunda olumlu bir rol oynayabilir mi?

Kesinlikle oynayabilir. Tüm bölgede durumu zorlaştıran iç savaşın sona ermesi için Suriye meselesinde veya krizinde, bölgesel ve uluslararası anlamda işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Siyasi boşluk yüzünden hem IŞİD hem de diğer terör örgütlerinin eylemlerini arttırdıklarını görmekteyiz. Bu durum, iç savaş bağlamında, kökten-

Suriye'deki rejim, mezhep farklılıkları kartını oynayarak Sünni Müslüman çoğunlukla zıt düşmüş ve durumu kendi kendilerine karmaşıktırmışlardır.

ci ve aşırı gruplara bölgede fırsat tanıyan siyasi iklimle alakalıdır. Kısacası, uluslararası toplumun ve Rusya, İran, Türkiye, Suudi Arabistan ve ABD gibi bölgesel aktörlerin oturup Suriye'deki kriz konusunda uzlaşmaya varmaları gerekmektedir.

Tunus, Mısır ve Suriye'deki üç durumu karşılaştırdığımızda, pek çok eleştirmen bu üç ülkeyi birbirinden ayıran dinamiklerin iç dinamikler olduğunu savunmaktadır. Bu durum oldukça açıkken, dış dinamiklere bakıldığında ise durum pek açık değil. Bu üç ülkeyi birbirinden ayıran dış dinamikler hakkında ne düşünüyorsunuz?

İç dinamiklerin önemli bir rol oynadığını inkâr edeme-

yiz. Bölgenin (Suriye'nin) tamamının uluslararası güçlerin veya bölgesel aktörlerin elinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Eğer yerel aktörler, kendi aralarında uzlaşmayı başarırlarsa bölgede çıkarları olan ve iç meselelerde protokol çatışma kartını oynayan uluslararası güçlere müdahale etme fırsatı vermemiş olurlar.

Kendi sorunlarını çözemezlerse dış dinamikler (güçler) devreye girecektir.

Evet, bu doğru.

Tunus'ta dış müdahaleye engel olan en önemli nokta, Tunus'taki yerel aktörlerin kendi görevlerini yerine getirmesi ve uzlaşma ortamını kendilerinin oluşturmasıdır.

Kesinlikle. Tunus'un gerçekleştirdiği uzlaşmaya destek

vermeleri için hem uluslararası hem de bölgesel aktörleri teşvik ediyoruz. Bölgede bu uzlaşmadan memnun kalmayan devletler olduğunun; bu devletlerin Tunus'u medeniyetsizleştirmeye çalıştığının farkındayız. Ancak siyasi aktörlerin siyasi bilinci ve farkındalığı sayesinde en azından bölgesel aktörlerin Tunus'un iç meselelerine karışmalarına ve Tunus'u medeniyetsizleştirmelerine fırsat vermiyoruz. Burada yerel aktörlerin önemi büyüktür.

Arap Baharı sonrası dönemde Tunus'taki en güçlü aktör en-Nehda'ydı. en-Nehda çekildikten sonra uzlaşma sağlandı. Neden Mısır, Suriye gibi ülkelerde diğer İslamcı hareketler aynı başarıyı gösteremedi?

Belki de siyasi bağlamda farklılıklar olduğu içindir. Stratejik anlamda Mısır Tunus'tan daha önemli ve Mısır'da birçok uluslararası ve bölgesel aktör bulunmaktadır. Haliyle geri çekildik, çünkü partinin çıkarlarıyla devletin çıkarları arasında zor bir seçim yapmak zorunda kaldık; ya demokratikleşme sürecine öncelik verecektik ya da parti çıkarlarına... Sonunda devletin çıkarlarını parti çıkarlarının üstünde tutmayı ve demokratikleşme sürecine devam etmeyi seçtik. Mısır'daki siyasi kutuplaşmada ise siyasi

hayatın farklı kesimleri ile sivil toplumlar arasında siyasi farkındalık olmadığı için devrim güçleri arasındaki çatışma çok derindir. Temelde yatan fark budur. Suriye'de siyasi çatışmalar askerî çatışmalardan daha şiddetliydi. Bu da durumu daha da karmaşıktırdı. Peki, Tunus'ta olumlu olan nedir? Tunus'ta siyasi problemler siyasi problemler sınırının dışına çıkmaz; mezhebî, dinî veya askerî çatışmalara dönüşmez.

Türkiye'nin oynadığı role de değinmeden önce bir soru daha sormak istiyorum. Bu dinamikte rol alan güçlü aktörler (büyük güçler) ve bazı bölgesel aktörler var. Bölgesel aktörler Suudi Arabistan, İran ve Türkiye. Güçlü aktörler ise Rusya ve ABD'dir. Güçlü aktörler bu tür dinamiklerde önemli bir rol oynarken bölgesel aktörlerin de rol alma şansı var mıdır?

Bence bölgesel aktörlerin rolü, ABD'nin Irak ve Afganistan'daki başarısız girişimlerinden sonra bölgeden çekilmesinin ardından yaşanan siyasi boşluk itibarıyla uluslararası aktörlerin rolünden daha önemli. Yani Amerika şu anda bölgede aktif bir politika yürütmüyor. Bu sayede bölgedeki aktörlere varlıklarını kanıtlama ve çıkarlarını arama konusunda fırsat doğmuş oldu.

Bence bölgesel aktörlerin rolü, ABD'nin Irak ve Afganistan'daki başarısız girişimlerinden sonra bölgeden çekilmesinin ardından yaşanan siyasi boşluk itibarıyla uluslararası aktörlerin rolünden daha önemli.

Türkiye, Suriye meseleleriyle ilgilenmektedir; çünkü ortada Irak krizindeki gibi milli güvenliği ve istikrarı ilgilendiren konular bulunmaktadır. Bu bağlamda, dengeli ilişkiler kurarak kendi aralarında uzlaşmak ve bölgedeki istikrarı korumak Türkiye, İran ve Rusya gibi bölgeye yakın olan aktörlerin üzerine düşmektedir. Bu aktörlerin çıkarları olduğu açıktır; ayrıca bölgede terörün artması, bu ülkeler için de tehdit oluşturmaktadır. Bu sebeple, bölgede krizi bitirip istikrarı sağlamak için Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Rusya gibi bölgesel aktörler arasında uzlaşmaya ve anlaşmaya gidilmesi önemlidir.

Son sorum, Türkiye ve Türkiye'nin bu ülkedeki durumlarda aldığı rolle ilgili. Tunus'un Arap Baharı'ndaki başarısı sebebiyle Tunus-Türkiye ilişkileri oldukça iyidir. Fakat konu Suriye ve Mısır olduğunda, belki de Arap Baharı'nın başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle, Türkiye ve bu iki ülke arasındaki ilişkiler çok daha kötüdür. Mısır sorunlarının çözümünde Türkiye sizce nasıl pozitif bir rol oynayabilir? Sizce Türkiye, Mısır ve Suriye'de rol oynayabilir mi?

Elbette. Özellikle Suriye'de Türkiye'nin rolü çok önemli... Suriye, Türkiye'nin en uzun kara sınırı olması sebebiyle ulusal çıkarlarını ve millî güvenliğini ilgilendiren bir konudur. Türkiye'nin Suriye meselelerinde aktif olmak ve bölgedeki diğer aktörleri uzlaşmaya teşvik etmekten başka seçeneği yoktur. Mısır'daki durum ise daha zordur; çünkü Mısır siyasi açıklık taleplerini görmezden gelmektedir.

Türkiye'nin bölgedeki yeni rolü hakkında ve Suriye, Mısır ve Tunus ile gelecekteki ilişkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Türkiye'nin bölgede son derece önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Türkiye, sınır komşusu ülkeler dâhilinde Suriye ve Irak'taki sorunların çözümünde bölgedeki aktörlerle ilişki kurmak anlamında yapıcı bir rol oynayabilir. Türkiye, özellikle Suriye'deki krize odaklanmaktadır; zira en uzun kara sınırı olan Suriye'deki durum Türkiye'nin milli güvenliğini bir parçasıdır. Türkiye, Irak'taki krizi de görmezden gelemeyiz; çünkü bu durum Türkiye'nin ekonomisini ve siyasi istikrarını etkilemektedir. Bu çerçevede, Türkiye hem komşusu olduğu ülkelerde hem de bölgede pozitif bir rol üstlenmek zorunda

kalmaktadır. Türkiye'nin Mısır ile yaşadığı sorunun en basit sebebi ise Mısır yönetiminin en küçük bağımsızlık taleplerini bile görmezden gelmesidir. Türkiye'nin bugün karşılaştığı sorunlarda ya da gelecekte karşılaşılabileceği sorunlarda, doğru yolu seçtiğini ve doğru bir tutum sergilediğini düşünüyorum.

Siyasi değişimden kaçış olmadığını; yani bazıları sona erdiğini söylese de Arap Baharı'nın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Bağımsızlık, saygınlık ve demokrasi talepleri, hâlâ bölgede yaşayan

insanların yollarının kesiştiği noktadır. Bence Mısır yönetimi Mübarek dönemine, hatta Mübarek öncesi döneme geri dönmeyi amaçlamaktadır; fakat bu zaman alacaktır (an meselesidir). Çünkü şu an Mısır, istikrar ortamının olmadığı hassas bir konumdadır. İstikrar askeri güçlerle sağlanmaktadır. Askeri güçlerin veya polis güçlerinin ise siyasi istikrarı sağlayamayacağı açıktır. Arap Baharı sonrası Tunus'ta, Mısır'da ve Kaddafi döneminden sonra Libya'da siyasi istikrarın kırılgan bir istikrar olduğuna şahit olduk.

ORSAM, Ortadoğu konusunda faaliyet gösteren tarafsız bir düşünce kuruluşudur. ORSAM Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin güçlü yayın yelpazesıyla gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır. ORSAM yayın yelpazesi içinde kitap, rapor, bülten, politika notu, konferans tutanağı ve ORSAM dergileri *Ortadoğu Analiz* ve *Ortadoğu Etütleri* bulunmaktadır.

©Bu metnin içeriğinin telif hakları ORSAM’a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir. ORSAM’ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr